

Trag krvi se izgubio

U NOĆI 24. DECEMBRA 1941. GODINE, OPKOLJENI U ŠTALI, BEZ ORUŽJA, DUŠAN MALEŠEVIĆ I RADOVAN RISTELIĆ, JUNAČKI SU NADVLADALI FAŠISTIČKE VOJNIKE, IAKO RANJENI, USPJELI SU IM IZBJEĆI IZ ŠAKA.

OVAJ NEOBIČAN PODVIG HRABRIH BORACA ORJENSKOG BATALJONA NIGDJE NIJE BIO ZAPISAN OSIM U ŽIVOM SJEĆANJU UČESNIKA.

Planina. Svuda samo planina narogušena zimom, ledenim dahom; provaljena tišina cijukom rijetkih, gladnih zvieradi i ponekim praskom partizanskih pušaka tamo u daljini. Snijeg zasio i na gole hrbate krša nabio svoju bijelu kapu, zastro staze, puteljke i poprašio poderane šinjele boraca.

— Rano je počelo — reče Savo,¹ cupkajući opankom kao da u zemlji nešto traži. Šta ćemo sa hranom, drugovi? Ima nešto malo krompira, ali ni zrnca soli. Ko bi otrčao do Vitoglava, blizu Risna — upita i pogleda polubosa, bezbrada mladića, bistrim očiju, prodorna pogleda, koji ga je ćutke živo odmjerao. Hoćeš li ti, Dušane? Ti ponajbolje poznaješ svoj kraj.

— I još odmah da se vratim?! — odlučno zapita Dušan.

— Kad stigneš, gledaj što prije.

— Gdje ću vas naći?

— Ovdje — reče Savo — Ovdje na ovom položaju.

Ni riječi.

Smotan u nekom jadnom, kratkom, poderanom kaputiću Dušan je otperjao između gudura i za tren oka sišao niz gla-

vicu, gubeći iz vida položaj u planini i svoga komandira Savu. Sad je bio sam sa svojim mislima i željom koja ga je nosila da đavolski preskače kamenje, rupe, ograde i ošine bespućem kao po nekoj asfaltnoj cesti samo da se što prije sa hranom vrati u planinu.

Tako zanesen mislima ni sam nije znao kad je najednom izbio na brdo i naglo zastao. Pred njim se prosto zaliv i Risna utonuo u tamu i kao bez znaka života. Taj njegov grad od rođenja bio mu je sad dalek i tuđ, a toliko blizak i drag. I njega u srcu stegnu neka gorčina, tuga, gnjev i osveta, jer umjesto pjesme mladosti i svirke koja bi obično u to doba nekad odlijegala mjestom i zalivom, sada je mogao čuti eho nerazumljivih povika fašističkih soldata. Prokletstvo!

Dušan istisnu suhu, otrovnu pljuvačku i brzo zaplete nogama ka prvim kućama Vitoglava koje su iole izvirivale iz tame, da zgrabi to nešto soli i hrane i vrati se u planinu. Kad je stigao do kuće »za snabdijevanje«, te dobro poznate kuće, u kojoj je odrastao; njegovi ukućani bili su na nogama. Nije bilo vremena ni za uobičajeni razgovor i pozdrav, već Dušan odmah upita:

— Šta ima da nosim?

— Ali si sam?!

— Sam . . .

— Evo, . . . i Đoko pokaza tri ruksaka² (vrećice) koji su stajali u polumračnom uglu kuće. U njima: kruh, pasulj, so, šećer i sve je to bilo dobro upakovano i nabijeno za borce na položaju (U Ubajskoj planini).

— Kao olovo — reče Dušan, podižući jedan ruksak — Kako ću?

— Ne možeš sam!

Dušan ga zamišljeno pogleda. Samo da je imao toliko snage koliko volje odnio bi bio on sve pokretno i nepokretno za svoje drugove na položaju u planini, a fašistima bi ostavio samo jedno — smrt.

Nakon male stanke Đoko reče:

Pomoći će ti JOVO MALEŠEVIĆ i RADOVAN RISTERIĆ, a znaš — reče ĐOKO, fašisti svukud tebe traže... Valja odmah umaći odavle, jer ih ima kao mravi u Risnu i cijeloj Boki, većinom crnokošuljaši... hapse, prebijaju... s đavolom kolo igraju...

Njih trojica, svaki sa po jednim ruksakom na leđima, odtrčali su noću teško prohodnim puteljcima, preskačući krše, gudure i tako penjući se sve više i više. Umor im je bio oduzeo i snagu i riječi. Samo bi ponekad neki od njih izustio:

— Možeš li?

— Mogu...

— Možeš li?

— Evo, vidiš da mogu...

A jedva su noge pomjerali, ali gazili su bez zastanka i odmora samo da što prije dopru na položaj u planini, nedaleko sela Ubala. Bili su srećni na pomisao da će obradovati svoje drugove, borce koji ih prozlebli očekuju. Kad su izbili na glavicu, prekrivenu snijegom Dušan reče:

— Ovim puteljkom, još malo...

Zora je izvirivala u odsjaju bijelog sniježnog prekrivača, a oni su još uvijek šljapkali izubijanim tabanima kroz raspukle opanke.

— Tu su — reče Dušan — iza onih krša. Tu je Savo i drugovi i kad predate ruksake vi se vratite kući. To saznanje rastjeralo je umor. Lica su bljesnula izuzetnim zadovoljstvom.

Još nekoliko koraka i trojka je zastala. Sniježne pahuljice bešumno su lepršale i uletale u oči kao rojevi muva. U jednom trenutku, kad su već bili stigli na domak položaja u planinu, Dušan se glasnu. To je bio signal koji je označavao dolazak, ali umjesto odgovora, sa sviju strana: iza krša, prtina, gudura, uzvišenja, nizina osu se mitraljeska i puščana paljba. Štektanje mitraljeza i prasak bombi nije prestajao. Zvukove oružja pijao je snijeg pa je ličilo kao na brze udarce čekića po trulim daskama. Mučan utisak.

Oni su se iznenađeno pogledali, tim više kad su po obližnjim prtinama ugledali na stotine crnih tačaka, koje su se nekamo pomjerali. Fašisti su pritiskali planinom. Svaka veza bila je prekinuta. Borba se vodila u odstupanju partizana. Naprijed se nije moglo osim da se luta. I Dušan se s dvojicom drugova vratio istim putem u Vitoglav, ali odlučio je da se čim prije s hranom vrati kod drugova.

* * *

Bilo je oko 23 sata 24. decembra 1941. ratne godine kada se Dušan već bio odlučio da prenoći u nekoj jednoj štali, u Vitoglavu u kojoj je bilo nabijeno krdo sitne stoke — ovaca, koju je tu rat i nevolja nagnala iz okolnih sela. Vansjka (ulazna) vrata štale bila su zabravljena katancem i on je morao da se između ovaca uvuče u štalu kroz jedna mala vratašca koja su se nalazila s druge strane i bila povezana ili spojena s većom razvaljenom kućetinom, razvalinom, kojoj je već davno krov bio utonuo i ona je zjapila kao neko kameno strašilo, ali i u njoj je bilo krdo preplašene stoke.

Kad se DUŠAN kroz tu razvaljenu kućetinu uvukao i upao konačno u štalu među ovcama nije bio sam. S njim se našao ilegalac RADOVAN RISTERIĆ.

— Ni sam đavo ne bi nas mogao pronaći — reče RADOVAN.

— Bolje da smo uzeli oružje — reče DUŠAN.

— Ma kakvo oružje, ne treba Dušane.

— I tebe fašisti traže?

— I tebe... znači da nešto vrijedimo — našali se Radovan.

Vonj štale izmiješan sa zadahom trulog sijena jako se osjećao, a ovce su životinjski blesavo i mirno buljile u te neočekivane goste. Neke su se otresale, dok su druge slatko preživale i kao da se svemu čude što se događa.

— Jadna stoka — reče Radovan.

— Lezimo — umorno dodu DUŠAN i baci preko gređice na daske neko staro šuplje čebe, koje kao da je već

bilo obišlo sve frontove. I RADOVAN to isto učini. Sad su se obojica smotana u čebadima, opružili na daske, prebačene preko gređica u potkrovlju štale poviše stoke.

Mlade i zdrave momke ubrzo je san oborio i oni su bezbrižno zaspali kao u nekom udobnom krevetu.

— DUŠANE — šapne RADOVAN u neko doba.

— Aa — prostenja DUŠAN.

— Čuješ, DUŠANE... neko je pred vratima.

— Lopovi, došli po stoku — promrsi DUŠAN. — Samo čuti da vidimo šta će da rade.

I obojica su sada napeto osluškivala, a ovce dolje pod njima načuljile uši i tupo okreću glave ka vratima. Sve se pretvorilo u neko nestrpljivo iščekivanje. Bat cokula po pločniku oko štale nagonio je čudne misli.

— Fašisti šapnu DUŠAN i pridize se da bolje oslušne.

— Ko bi se nadao — istisnu RADOVAN.

Obojica su, još uvijek smotana u čebadima samo napeto osluškivala ne odajući nikakva znaka života, dok su fašistički soldati drмали vratima zaključanim katancem. Ovce su se uplašeno zbijale u uglove štale i netremice buljile svojim velikim, mirnim očima. Ali, najednom kroz razvaljenu kućetinu, banuše na sporedna vrata štale dvije tamne figure. U svjetlosti njihovih, džepnih baterijskih lampi, DUŠAN I RADOVAN, mogli su provirujući ispod čebadi da trenutno spaze dva fašistička vojnika, koja su oprezno ulazila u štalu s puškama »na gotov« i nataknutim bajonetama. Nešto su nerazumljivo mrmrljala, »pipajući« slabim svjetlosnim snopom, uglove štale i stoku.

DUŠAN I RADOVAN čutke su ih gledali, mjereći svaki njihov pokret i još uvijek osluškujući bat koraka koji je dopirao izvan štale. Šta da urade u tom trenutku? Mozak kao da je prestao da radi. Ispod čebadi jedan drugoga stiskali su čvrsto za mišice kao da su se htjeli o nečemu sporazumjeti tako tajno i duboko da ni sami sebi ne smiju ništa riječima odati. To je bio trenutak najtežeg iščekivanja u neizvjesnosti, ali neka odluka morala se brzo, promišljeno i odvažno donijeti. I oni kao da su jedno mislili: čutati i ničim ne odati svoje prisustvo, pretpostavljajući da bi mogli tako, u nekom čudu, ostati neotkriveni, jer u tome je jedino mogao da bude spas kad već kod sebe nemaju oružja za obračun. Ali to je bila trenutna, varljiva nada koja je ovlaš preletjela mislima i izgubila se nekamo beskraj.

— Alzta le mane! — najednom zagrajaše fašisti, probadajući čebad, odozdo, ostrim špicama. DUŠAN I RADOVAN i dalje su čutali. Nisu znali kako i šta da učine, i riječi bilo kakva dogovora gušili su u sebi, jer već su bili u šakama neprijatelja, upravo pred njihovim uperenim cijevima.

— Alzta le mane! — navaljivali su fašisti, sve jače zabadajući čelične ostrice u čebad. Ali u jednom neočekivanom trenutku kao da se mozak prevrnuo u jarosti da pred sobom sve slomi za život i uništi smrt, nasrnuše istovremeno, kao po već danima pripremanom dogovoru i svom snagom baciše se na fašističke soldate. Započe obračun u štali.

DUŠAN je kao kurjak zgrabio najbližeg za cijev puške i prsa i nekom do tada nepoznatom, nadošloš snagom trgao s njega sve što je šaka dovalo. Tako je obračunavao i RADOVAN s onim drugim. Fašisti su se luđačkim strahom žestoko otimali. U tom mučnom hrvanju iz kojeg je izbijalo samo stenjanje, ovce su bezglavo jurile iz ugla u ugao štale, a onda su odjeknuli pucnji.

DUŠAN je osjetio ubod i mlaz krvi na mišici ruke, a kad je neprijateljski vojnik, raščupanih grudi i bez kape, odskočio i repetirao zatvarač puške da opali, on mu se neočekivano bacio u noge i spriječio ga u namjeri. I RADOVAN je bio ranjen u stopalo noge, ali i on se žestoko borio.

Znoj i krv bila je smiješana. Malaksali fašisti bojeći se da im ne otmu oružje iz ruku, u nekom trenutku bezglavo su, kroz krdo uznemirenih ovaca, jurnuli iz štale, spitičući se i padajući u brabonjke, gomna i pločnik.

— Šta da radimo — zadihano reče DUŠAN — Opkoljeni smo nesrećni RADOVANE — Da razbijemo krov i iskočimo, brzo, samo brzo!

— Ranjen sam — reče RADOVAN — noga...

— I ja... Moramo Radovane.

I oni su odmah pokušali da razbiju krov štale i tako da iskoče, ali tvrdi gređicu stara krova nisu mogli da odbiju. Napolju oko štale, u mrklu noć, odjekivali su puc-

nji i prašak ručnih bombi i pištolja. Fašisti su psovali i derali se, ali nisu pokušali da odmah opet upadnu u štalu i uhvate ih. DUŠAN I RADOVAN taj su trenutak iskoristili.

Nisu mogli ni smjeli tako neodlučno čekati, već su se puzeći »četveronoške« između ovaca probili do zida razvaline, a onda se DUŠAN s mukom popeo na jedan potporni kamen koji je strčao iz zida (na tom je mjestu nekad bila naslonjena gredica) i za sobom povukao RADOVANA. Kroz mali, uski prozorčić, prvo se na sve jade provukao DUŠAN i stropoštao niza zid, van razvaline. Pao je s visine od oko dva metra na pločnik. Ostao je ipak nepovrjeđen, ali sa sve jačim bolovima u ruci. I RADOVAN se zatim izvukao. Sad su obojica bila van štale, ali još uvijek u opasnosti da budu, onako ranjeni, lako uhvaćeni, jer se oko tridesetak fašista vrzmalo tu u blizini.

— Bjež RADOVANE — šapnu DUŠAN. U brdo, gore... Naći ćemo se. Ja odoh da kažem svojim da i oni bježu.

To je bio trenutak rastanka dvojice drugova, hrabrih boraca.

Kad je DUŠAN stigao kući našao je samo žalosnu žensku čeljad, jer su sve muškarce fašisti već bili pohapsili i odveli u Risan.

— Traže tebe — reče DANICA — nego bjež', odmah se miči.

DUŠAN je trenutno razmišljao, a onda je rekao da će odmah otići. Kad je navukao odjeću, onu krvavu je smotao i odnio sa sobom sakriti u kakav škrip da je fašistički soldati ne bi pronašli kad budu pretresali. Išao je puteljcima između krša da pronađe RADOVANA, na dogovoreno mjesto, u brdo, ali veliki broj fašista već se bio sjatio u zaselak — VITOGLAV. Svaki puteljak i prilaz bio je blokiran. Po tragu krvi fašisti su pretražili teren, ali trag se krvi bio izgubio...

1. Savo Ilić, narodni heroj poginuo 21. januara 1943. g.
2. Prikupljenu hranu dali su suradnici NOB-e Risna.